

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA IJODIY SALOHIYAT RIVOJLANISHINING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK DETERMINANTLARI

Norbekova Barno,

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali Psixologiya fakulteti "Yoshlarpsixologiya" kafedrasida v.b. dotsent

Rahmatullayeva Mushtariy,

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali Psixologiya fakulteti "Oilapsixologiya" yo'nalishi o'qituvchisi
<https://doi.org/10.53885/edinres.2024.04.2.048>

Annotatsiya: Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy salohiyatini rivojlantirish ularning umumiy o'sishi va muvaffaqiyati uchun juda muhimdir. Turli xil ijtimoiy-psixologik omillar bu yosh o'quvchilarning ijodkorligini tarbiyalash va rivojlantirishga katta ta'sir ko'rsatadi. Mazkur maqolamizda Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijodiy salohiyat rivojlanishining ijtimoiy-psixologik determinantlari haqida umumiy ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: Ijodkorlik, garmonik tuyg'u, motivatsiya, dunyoqarash, innovatsiya madaniyatini, insonparvarlik, professional, kombinatsiya.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Норбекова Барно,

кафедра «Психологии молодежи» Джизакского филиала Национального университета Узбекистана имени Мирзо Улугбека, факультет психологии и др.
Доцент

Рахматуллаева Муштари,

Мирзо Национальный университет Узбекистана имени Улугбека, Джизакский филиал, факультет психологии, преподаватель кафедры «Семейная психология»

Аннотация: Развитие творческого потенциала учащихся начальной школы очень важно для их общего роста и успеха. Большое влияние на воспитание и развитие творческих способностей этих юных школьников оказывают различные социально-психологические факторы. В данной статье представлены общие сведения о социально-психологических детерминантах развития творческого потенциала учащихся начальных классов.

Ключевые слова: Творчество, гармоничное чувство, мотивация, мировоззрение, инновационная культура, гуманизм, профессионализм, сочетание.

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL DETERMINANTS OF THE DEVELOPMENT OF CREATIVE COMPETENCE IN PRIMARY CLASS STUDENTS

Norbekova Barno,

Mirzo Ulugbek National University of Uzbekistan, Jizzakh Branch, Faculty of Psychology, Department of «Youth Psychology», etc. associate professor.

Rahmatullayeva Mushtariy,

Mirzo Ulugbek National University of Uzbekistan, Jizzakh Branch, Faculty of Psychology, teacher of «Family Psychology»

Abstract: Developing the creative potential of elementary school students is very important

for their overall growth and success. Various socio-psychological factors have a great influence on the education and development of the creativity of these young students. This article provides general information about the socio-psychological determinants of the development of creative potential in primary school students.

Key words: Creativity, harmonious feeling, motivation, outlook, culture of innovation, humanitarianism, professional, combination.

Ma'lumki, zamonaviy ta'limning bosh maqsadi ta'lim – tarbiya berish, o'quvchilar hamda talabalarning individual imkoniyatlari o'rganish hamda o'quv faoliyatining intellektual, kognitiv, emotsional, motivatsion jihatlarini ilmiy jihatdan tekshirishdan iboratdir. Yurtboshimiz ta'kidlaganlaridek, "Bizni hamisha o'ylantirib keladigan yana bir muhim masala– bu yoshlarimizning odob-axloqi, yurish-turishi, bir so'z bilan aytganda, dunyoqarashi bilan bog'liq. Bugun zamon shiddat bilan o'zgaryapti. Bu o'zgarishlarni hammadan ham ko'proq his etadigan kim – yoshlar. Mayli, yoshlar o'z davrining talablari bilan uyg'un bo'lsin. Lekin ayni paytda o'zligini ham unutmasin. Biz kimmiz, qanday ulug' zotlarning avlodimiz, degan da'vat ularning qalbida doimo aks-sado berib, o'zligiga sodiq qolishga undab tursin. Bunga nimaning hisobidan erishamiz? Tarbiya, tarbiya va faqat tarbiya hisobidan", deya ta'kidladi Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev.

Bugungi kunda erkin fuqaro ma'naviyatini, ozod shaxsni shakllantirish masalasi oldimizda turgan eng dolzarb vazifadir, yani o'z kuchi va imkoniyatlariga tayanadigan, atrofda sodir bo'layotgan voqea va hodisalarga mustaqil munosabat bilan yondashadigan, ayni paytda shaxsiy manfaatlarini mamlakat va xalq manfaatlariga bilan uyg'un holda ko'radigan erkin, barkamol insonlarni tarbiyalashimiz kerak. Hozirgi davrda yoshlarni mustaqil ijodiy fikrlashga o'rgatish, mustaqil fikr yuritish imkoniyatlarini, intellektual va ijodiy salohiyatini rivojlantirish muammosi respublikamiz ta'lim tizimi oldida turgan dolzarb masalalardan biridir. Ta'limdagi yangilanishlar ta'lim jarayoni orqali o'quvchini o'z kelajagini yorqin tasavvur qila oladigan, bu borada o'z taqdiri va o'z shaxsiga ongli munosabatda bo'lib, turli faoliyatlarda o'z-o'zini rivojlantira oladigan erkin, faol va mustaqil shaxsni shakllantirishni ko'zda tutadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy salohiyatini rivojlantirish ularning umumiy o'sishi va muvaffaqiyati uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bu ijodkorlikni tarbiyalash va oshirishda bir qancha ijtimoiy-psixologik omillar muhim rol o'ynaydi. Ijodiy qobiliyatlar muammosi uzoq vaqtdan beri turli madaniyatlar va davrlardagi turli olimlar va mutafakkirlarning hissalarini bilan psixologiyaning qiziqarli tadqiqot sohasi bo'lib kelgan. Sharqdan Forobiy, Beruniy, Abu Ali ibn Sino kabi olimlar, rus psixologlari B.M. Teplov, B.G. Ananov, N.V.Kuzmina, S.L. Rubinshteyn, A.G.Kovalev, V.N. Myasishev va A. Bine, T. Simon, F. Galton, V. Shtern, U. Allport, K. Rodgers kabi g'arb olimlari ijodkorlikni tushunishga katta hissa qo'shdilar.

O'zbekistonda psixologlar E.G'oziyev, R.Gaynutdinov, M.G. Davletshin, B.R. Qodirov, V.A. Tokareva va boshqalar ham ushbu mavzu bo'yicha tadqiqotlar olib borishdi. Ijod, mohiyatiga ko'ra, insonning yangi g'oyalar va muammolarni hal qilish qobiliyatini anglatadi. Ijodiy qobiliyat odatda o'ziga xoslik, amaliylik, g'ayrioddiylik va so'z erkinligi kabi xususiyatlar bilan bog'liq.

Ijodiy fikrlash odamlarga muammolarga turli tomonlardan yondashish imkonini beradigan o'ziga xos nuqtai nazarni o'z ichiga oladi. Bu ko'pincha mavjud muammolarga innovatsion yechimlar yoki yangi yondashuvlarga olib keladi. Ijodiy fikrlashni an'anaviy usullarni mavjud bilimlarga tayanmasdan, noldan boshlab yangi yoki takomillashtirilgan yechimlarni ishlab chiqish jarayoni sifatida ko'rish mumkin. Bu ijodiy fikrlash qobiliyati muammolarni hal qilish, innovatsiyalar va shaxsiy o'sish uchun juda muhimdir.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining intellektual salohiyatining rivojlanishiga shaxsda mavjud bo'lgan tug'ma qobiliyat va iste'dodlarning kombinatsiyasi ta'sir qiladi. Ba'zi

o'quvchilar yangi ko'nikmalarni tezda o'rganish va o'zlashtirish uchun tabiiy qobiliyatlarini namoyish etishlari mumkin bo'lsa-da, hamma o'quvchilar bir xil darajadagi tug'ma iste'dodga ega emas. Shunday ekan, barcha yoshlarning iqtidor va ko'nikmalarini rivojlantirish va oshirishga e'tibor qaratish pedagoglar, oilalar va umuman jamiyat uchun muhim ahamiyatga ega.

Bolalarni turli tadbirlarda qatnashishga undash va jamoada o'zlarini sinab ko'rish ularga o'zlarining tug'ma qobiliyatlarini kashf etish va rivojlantirishga yordam beradi. Maktab to'garaklari, guruh loyihalari, fan olimpiadalari kabi tanlov tadbirlari va o'quv topshiriqlari kabi tadbirlarda qatnashish bolalarga o'z iste'dodlarini kashf etish va qobiliyatlarini oshirish imkonini beradi.

Iste'dod tushunchasi qobiliyat g'oyasi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, iste'dod ko'pincha odamlarda mavjud bo'lgan tabiiy moyillik yoki sovg'a sifatida qaraladi. Ba'zi qobiliyatlar o'ziga xos bo'lishi mumkin bo'lsa-da, iste'dodni rivojlantirish amaliyot va uzluksiz o'rganish orqali rivojlantirilishi va kuchaytirilishi mumkin. Ko'p hollarda tabiiy qobiliyatlar aniq iste'dodlarni rivojlantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. "Tabiiy", "tug'ma" yoki "tabiatdan iqtidorli" kabi atamalar ko'pincha shaxsning iste'dodiga hissa qo'shadigan bu tabiiy qobiliyatlarni tavsiflash uchun ishlatiladi.

Iste'dodlarni vaqt o'tishi bilan maxsus harakat va amaliyot orqali rivojlantirish va sayqallash mumkinligini tan olish kerak. Masalan, musiqaga tug'ma yaqinligi bo'lgan kishi "garmonik tuyg'u" bilan tug'ilishi shart emas, balki o'z musiqiy qobiliyatini ta'lim va amaliyot orqali rivojlantirishi mumkin. Yoshlarga o'z qiziqishlarini o'rganish, yangi ko'nikmalarni o'rganish va o'zlarini sinab ko'rishlari uchun imkoniyatlar yaratib, ularga o'z salohiyatini to'liq ochish va iste'dodlarini to'liq rivojlantirishga yordam berish lozim. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy salohiyatini rivojlantirishda, ularning ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydigan turli xil ijtimoiy-psixologik omillar mavjud. Jumladan:

- Bolalar o'sadigan va o'rganadigan ijtimoiy muhit ularning ijodiy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Oila qo'llab-quvvatlashi, tengdoshlarning o'zaro munosabati va jamoat resurslari kabi omillar bolaning ijodini rivojlantirishi yoki to'sqinlik qilishi mumkin.

- Ijobiy rag'batlantirish, turli tajribalar bilan tanishish va ijodiy o'zini namoyon qilish imkoniyatlari bolaning ijodiy salohiyatini oshirishi mumkin. Bolalarga o'z qiziqishlari va g'oyalarini o'rganish erkinligini ta'minlash ularning ijodiy salohiyatini ochishi mumkin. Ochiq topshiriqlar, guruh faoliyati va loyiha asosidagi ta'lim o'quvchilarga o'zgacha fikr yuritishga yordam beradi. Yangi tajribalarga ochiqlik, qiziquvchanlik, fikrlashda moslashuvchanlik, tavakkal qilishga tayyorlik kabi individual psixologik xususiyatlar ijodiy salohiyatni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. O'sish tafakkurini va qiyinchiliklarga ijobiy munosabatni rivojlantirish o'quvchilarda ijodiy fikrlash qobiliyatini ham oshirishi mumkin. Maktablarda qo'llaniladigan ta'lim tizimi va o'qitish usullari o'quvchilarning ijodiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashi mumkin.

- Divergent fikrlash, muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rag'batlantirish va loyiha asosida o'qitishni rag'batlantirish boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy salohiyatini oshirishi mumkin. O'z-o'zini namoyon qilish, izlanish va tajriba o'tkazish uchun imkoniyatlar yaratish yosh o'quvchilarda ijodkorlikni rag'batlantirishi mumkin. Tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish ijodkorlikni rivojlantirish uchun muhim ahamiyatga ega.

- Madaniy omillar, jumladan, ijtimoiy me'yorlar, qadriyatlar, an'analar va e'tiqodlar bolalarda ijodiy salohiyatning rivojlanishiga ta'sir qilishi mumkin. Madaniy xilma-xillikni qamrab olish, o'quvchilarni turlicha dunyoqarashini ochib berish va ularni atrofda dunyo haqida tanqidiy fikrlashga undash ijodkorlik va innovatsiyalarni rivojlantirishi mumkin. Motivatsiya va jalb qilish ijodiy salohiyatni rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. O'z-o'zidan g'ayratli, qiziquvchan va o'rganishga ishtiyoqi bo'lgan talabalar o'zlarining ijodiy qobiliyatlarini o'rganish va ijodiy tavakkal qilish ehtimoli ko'proq. Mustaqillik, o'zlashtirish

va maqsadli imkoniyatlarni ta'minlash o'quvchilarning ijodiy faoliyat bilan shug'ullanish motivatsiyasini oshirishi mumkin.

Ushbu ijtimoiy-psixologik omillarni tushunish va hal qilish orqali o'qituvchilar, ota-onalar va psixologlar boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy salohiyatini rivojlantiradigan qo'llab-quvvatlovchi muhitni yaratishi mumkin. Ijodkorlikni rag'batlantirish, o'zini namoyon qilish imkoniyatini yaratish va innovatsiya madaniyatini tarbiyalash yosh o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini to'laqonli rivojlantirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Sohibjon o'g'li, M. O. (2024, March). BO'LAJAK PEDAGOGLARNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK JIHATLARI. In E Conference Zone (pp. 6-10).

2. Rahmatullayeva, M. (2023). GORDON ALPORTNING SHAXS XUSUSIYATLARI KONSEPSIYASIHAQIDA. Журнал Педагогике и психологии в современном образовании, 3(3), 180-185.

3. Rahmatullayeva, M., & Esanboyev, T. (2023). KICHIK MAKTAB YOSHI VA O'SMIRLIK DAVRIDAMEN KONSEPSIYASINING SHAKLLANISHI. Журнал Педагогике и психологии в современном образовании, 3(3), 186-191.

4. Rahmatullayeva, M., & Toshtemirova, N. (2023). SHAXSNING SOTSIAL-MADANIY NAZARYASI KREN XORNI TALQINDA. Журнал Педагогике и психологии в современном образовании, 3(3), 174-179.

5. Rahmatullayeva, M. (2023). BF SKINERNING OPERANT XULQ-ATVOR NAZARIYASI. Журнал Педагогике и психологии в современном образовании, 3(3), 199-204.

6. Gulnoza, R., Mushtariy, R., & Makhliyo, S. (2023). THE PHYSIOLOGICAL BASIS OF TEMPERAMENT: UNRAVELING THE COMPLEXITIES OF HUMAN NATURE. Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences, 2(2), 243-247.

7. Rahmatullayeva, M., & Norqulova, I. (2023). BO'LAJAK PEDAGOGLARNING KASBIY MOSLASHTIRISH OMILLARI VA SHART-SHAROITLARI. Журнал Педагогике и психологии в современном образовании, 3(3), 83-88.

8. Gulnoza, R., Mushtariy, R., & Yoqubjon, M. (2023). THERAPY, PHYSIOLOGY OF SENSATION AND PERCEPTION. Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences, 2(2), 214-219.

9. Rahmatullayeva, M., Khasanov, F., & Abduganieva, A. (2023). ATTENTION AND MEMORY AS A MENTAL PROCESS. Наука и инновация, 1(10), 60-62.

10. Rashidova, G., Rahmatullayeva, M., Saidov, S., & Egamqulova, S. (2023). Character, ability, and action: the unity of human activity. Наука и инновация, 1(10), 152-155.

11. Rahmatullayeva, M., & Toshbekov, H. (2023). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA AGRESSIV XULQ-ATVOR VA UNI KORREKSIYALASH YO'LLARI. Журнал Педагогике и психологии в современном образовании, 3(2).

12. Rahmatullayeva, M., & Karimova, N. (2023). Maktabgacha ta'lim muassalari boshqaruvining dolzarb muammolari. Журнал педагогике и психологии в современном образовании, 3(2).